

בעזהשי"ת

במשנת הפרטה

פרשת תולדות | גליון קנ"א | תשע"ה לפ"ק

במשינת הפרשה / 'ויאכל וישת ויקם וילך'

מאמר מאת הרב ישראל דנדרוביץ ראש בית המדרש 'באר האבות' מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

האם עשו שותה משקה במעמד מכירת הבכורה ליעקב? אם אכן היה שם משקה - מה זה היה: מים או יין? האם יעקב הביא לו זאת או שהיה לו משל עצמו? והאם ליעקב הייתה סיבה מיוחדת לפיה הוא מיאן לתת לו משקה?

(א) כתיב (בראשית כה, ל-לד): **"וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֵלַי יַעֲקֹב הַלְעִיטִי נָא מִן הָאֲדָמִים הָאֵדָם הִזָּה כִּי עָנִי אֲנִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָם... וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂוֹ לֶחֶם וְנִזִּיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֶז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכֹרָה."**

המדייק בפסוק זה יבחין בדבר פלא: הנה יעקב אבינו נתן לעשו רק מיני מאכלים: לחם ונזיד עדשים, אולם משקאות כמו מים או יין לא נתן לו. ואילו כשהתורה מתארת את אכילתו של עשו היא מדגישה שמלבד מה שאכל הוא גם הוסיף ושתה. כך שקשה, מדוע אכן לא נתן יעקב לעשו גם משקה. בר מן דין ראוי להבין כי אם יעקב אבינו לא נתן לו משקה, מניין אכן היה לו לעשו משקה להרוות את צמאונו.

ואין להשיב כי יעקב אבינו לא נתן משקה לעשו, כיון שעשו לא ביקש ממנו זאת, שהרי עניינו הרהור שהגם שעשו ביקש מיעקב רק נזיד עדשים בכל זאת הוסיף יעקב ונתן לו גם לחם. ואם כן, כשם שנתן לו לחם היה לו ליתן לו גם מים או יין להרוות את צמאונו; מה גם שאנו רואים כי עשו אכן היה צריך לשתיה.

(ב) יש כמה מהמפרשים הדנים סביב קושיה זו, והמחור שבכולם הוא הרה"ק רבי משה דוד וואלי, תלמידו של הרמח"ל, אשר בספרו 'אור עולם' העלה שתי דרכים מה היה אותו משקה ששתה עשו: אם היה זה יין או מים, ולפי כל סוג משקה הוא מבאר את שהיה עם המשקה באותו מעמד:

"ואם תאמר, ולמה לא נזכר יין והלא אמר אחר כך 'ויאכל וישת', ואם כן היה לו לומר 'ויעקב נתן לעשו לחם ויין ונזיד עדשים'. דע כי הקושיא הזאת יש לישבה בשני דרכים:

או שנתן לו מים לשתות כדי לשרות המאכל שבמעיו, ולכן לא הזכיר הכתוב, כי נתינתו אינה חשובה להזכר בכלל הסעודה.

או שהיה יין, אבל הביאו עשו משלו, כי לא רצה יעקב לתת לו יין, כדי שלא יטעון אחר כך עשו שכונתו של יעקב היתה לשכרו כדי להוציא הבכורה מידו, והרי מכירתו של שכור אינה חשובה מכירה כי אין דעתו מיושבת עליו, ולכן יעקב החכם לא רצה לתת לו יין, ואם הוא לקח משלו אין בכך כלום לבטל את מכירתו, שהרי הונאתו באה לו מעצמו ולא מצד אחיו.

והשווה גם לדברי החתם סופר שכתב: **"יתכן דהאי וישת היינו יין שהכין יעקב להברות האבל",** ע"ש עוד.

ועדיין לא נחה דעתנו בדברי מהרש"ו, כי אם כן מדוע לא נזכר בפסוק שאכן יעקב הביא לו לעשו את היין, ואם ביקש את 'האדום האדום', היינו הנזיד והיין, היה לפסוק לומר להדיא כי אכן נתן לו יעקב את כל מבוקשו, ואף את היין.

(ד) ואם דעת מהרש"ו שרק את שתיית המים אין צורך לתורה להזכיר, הרי שלדעתו של השפתי צדיק כלל אין צורך לומר שעשו היה שותה, אילו אכן הביא את המשקה מעצמו, ועיין עליו (אות יג) שהביא את קושיה זו, מנין היה לעשו לשתות והרי כלל לא נזכר שיעקב הביא לו לשתות. **"ואי שהיה שותה ממשקה שלו - מה משמיענו בזה משתייתו",** ובהמשך דבריו חידש כי שמא נזיד העדשים היה אצלו מידי דשתיה, כך שלמעשה אכן כלל לא היה כאן משקה מן השורה כיון או מים, כי אם ששתה את הנזיד.

ומצאתי לרבינו המהרי"ט בספרו 'צפנת פענח' על התורה (תולדות, דרוש א) שהביא בשם הראנ"ח לתמוה כעין זה וביתר שאת: הרי קיימא לן ששתיה בכלל אכילה, כך שלא זו בלבד שאין זה מעלה או מוריד אם עשו שותה או לא, הרי שגם אם הוא שותה - הרי זה כלול בכלל האכילה, ומה טעם ביקש הכתוב להזכיר את עניין שתייתו של עשו, ע"ש.

(ה) והנראה לענ"ד לומר מילתא חדתא בטעם הדבר אשר מיאן יעקב אבינו ליתן משקה לעשו, והוא בהקדם מה שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' קסט): **"לא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך"**. ושורש הלכה זו הוא במה שאמרו (חולין קז ב): **"אמר רבי זירא אמר רב: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש, אלא אם כן יודע בו שנטל דיו"**.

וראה בבית יוסף שלמד מדברי הטור (שם): **"ומדברי רבינו נראה דלתוך פיו לאו דוקא אלא אפילו לידו נמי אסור"**. אפס כי ראוי להעיר שעדיין ישנו חילוק בין אם נותן לתוך פיו ממש או שרק נותן לו בידו, כי הנה הפוסקים דנו אם האיסור הוא דווקא באוכל בלא נטילת ידיים או גם באוכל בלא ברכה, שכן כשאוכל בלא נטילת ידיים הרי זה מכשילו תיכף ומיד ועובר בלפני עוור, ואילו באוכל בלא ברכה, הרי בשעה שנתנו אינו עובר ומה לנו לעשות אם אחר כך אינו מברך, ע"ש היטב בב"ח ובמג"א; ואם כן, בנותן לתוך פיו אדם שאינו מברך, הרי שבוודאי יש בכך איסור אם לא בירך בתחילה, וגם אם לא יברך לאחר מכן, יש בכך איסור - שהרי הוא האכילו בידים.

והענין מוכיח שהיה יין ולא מים כי היין טורף לבו של אדם ומביאו לזלזול בכל עניני הקדושה שלטעם זה אמר הכתוב **"ויאכל וישת"** ותיכף סמך ליה **"ויבז עשו את הבכורה"**.

עוד בעניין זה מצאנו כי גם האלשיך הקדוש סבור כי עשו הביא את היין משל עצמו, ואילו הסיבה שיעקב אבינו לא הביא לו יין **"כי די לו אדמיות אכזריות"**. ואילו הרד"ק כותב: **"ולא זכר שנתן לו יין, כי שותה מיין הבית"**. וחדשות אני מגיד, כי בפיוט ליום ב' (ראה מחזור שבועות גולדשמידט 584) מתוארת מכירת הבכורה של עשו ליעקב תמורת מאכל ומשקה יין: **"זבן בכירות משלהי, במיכל ובמיתיה, חמר דדרוריא"**.

(ג) רבינו חיים ויטאל בספרו 'עץ הדעת טוב' אינו מסכים לומר כי מים הייתה שתייתו של עשו (כפירושו הראשון של רמ"ד וואלי, אם כי לא מהסיבה שהזכיר רמ"ד וואלי בפירושו השני), כי אם כן לא היה הפסוק צריך להזכיר את השתייה, שהרי אין בשתיית מים כל חשיבות (בדומה לאותה סברא שהזכיר רמ"ד וואלי על כך שהתורה לא הזכירה את נתינת המשקה - כך שבאותה מידה לא היו צריכים להזכיר את שתיית המשקה). ולכן פירש שהיה זה יין, ועשו ביקש זאת מיעקב להדיא:

"ואמנם אומרו פעמיים 'מן האדום האדום' יובן כמו שאמר אחר כך 'ויעקב נתן לעשו וכו' ויאכל וישת', וכנודע כי כל שותה אינה מים רק יין, כי שתיית המים אין צורך להזכירה, וכמ"ש ויעש להם משתה, ואם כן יש להקשות כי אם עשו לא שאל רק אכילה למה נתן לו גם שתיית היין."

אמנם האמת כי עשו שאל שניהם: אכילת העדשים - תבשיל אדום ושתיית היין האדום, חוה שאמר **"מן האדום האדום"**, ובפרט במה שאמרו רז"ל כי סיבת ביטול עדשים אז לפי שבו ביום מת אברהם ותבשיל הראוי להברות את האבלים הם תבשיל העדשים, ואם כן גם אמרו רז"ל **"לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים"** ובבוא עשו מן השדה ראה תבשיל העדשים ומשקה היין שהכין יעקב להברות בהם את האבלים ואז אמר מן האדום האדום".

במשנת הפרשה

<<<< המשך מעמוד ג'

המשך מאמר מאת הרב ישראל דנדרוביץ שליט"א

והנה עשו ביקש מיעקב שילעיטו באותם המאכלים, וכפירוש רש"י: "הלעיטני - אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה, כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו", כך שהיה כאן נתינה מידו של יעקב לתוך פיו של עשו, והיה לו ליעקב לחשוש מכך שעשו לא יברך ונמצא יעקב עובר בלפני עוור כשמלעיטו לעשו בלי ברכה.

ומסתברא מילתא שעל הברכה קודם האכילה לא היה לו ליעקב לחשוש, שהרי היה יכול שלא להלעיטו לעשו עד שיקדים ויברך. אולם אחר שיאכל, האי גברא בפחדא יתיב שמא ישמן עשו ויבעט ויסרב לברך אחר האכילה, וגם אם יתנה עימו - שמא יקשה ערפו וימאן.

ולכן נתחכם יעקב ובכוונה תחילה לא הביא משקה לעשו, שהרי ידועה שיטת היראים (סי' רנג) שכל אכילה שהיא בלא שתיה אינה מתחייבת בברכת המזון מדאורייתא, כיון שאין הכתוב אומר 'וברכת' אלא לאחר 'ואכלת ושבעת', ושביעה היינו שתיה, עיין שם. ומעתה ידע יעקב שגם אם עשו לא יברך לאחר מזונו - הרי שאין חיובו מדאורייתא.

אולם עשו ברשעותו לקח לעצמו משקה לשתות, מים או יין, והגם שעל ידי כך נתחייב בברכת המזון דאורייתא מכל מקום העיז ולא בירך על המזון; כפי שהפסוק מסיים 'ויקם וילך' ולא כהלכה הפסוקה (רמב"ם פ"ד מהל' ברכות ה"א): "כל המברך ברכת המזון... צריך לברך אותה במקום שאכל". ולפיכך הוא שבא הכתוב והדגיש את שתייתו של עשו, לחדד שהגם שיעקב אבינו לא הביא לו משקה, מכל מקום הוא הביא לעצמו משקה ונתחייב בברכת המזון, ובד בבד באה ההדגשה 'ויקם וילך' שגם עליה עמדו המפרשים בתמיהתם מה אכפת לנו מכך שהלך או שלא הלך, אלא שזהו גופא בעי לאשמעינן שלאחר אכילתו לא בירך על מזונו במקום שאכל, אלא תיכף 'ויקם וילך' ויבז את הבכורה' וכפר באבינו שבשמים.

ו) ומהיות טוב נסכם בקצירת האומר את השיטות שהבאנו כאן בבירור מהות השתיה של עשו:

דעת השפתי צדיק: שכלל לא הייתה כאן שתיה של משקה רגיל, כי אם שתיית נזיד העדשים. ודעת רמ"ד וואלי בפירושו הראשון: יעקב נתן לעשו מים, אלא שלא הוזכרה הנתינה עקב אי החשיבות.

ואילו רוב המפרשים סוברים שעשו שתה יין, וכך מפורש גם בפיט לשבועות. ההוכחות לכך שהיה זה יין: כי היין הוא שטרף את לבו לבזות את הבכורה (רמ"ד וואלי בפירושו השני); שאילו היה זה מים - לא היו צריכים להזכיר את השתייה (מהרח"ו). יש הסוברים כי יעקב נתן לו את היין, לפי בקשת עשו, והיה זה יין שנועד כדי להברות בו את האבלים (מהרח"ו וחת"ס) ויש הסוברים כי יעקב לא נתן לעשו יין. והסיבות לכך: שהיה לו יין משל עצמו ולא הוצרך לכך (רד"ק); כי יעקב לא רצה להוסיף בו אדמומית (אלשיך); כי יעקב לא רצה שעשו יטען לבטל את המכר בטענת שכרות (רמ"ד וואלי בפירושו השני); ואני אמרתי בעניי כי יעקב אבינו מיאן ליתן לו כל משקה שהוא כדי שלא יהא חיובו מדאורייתא בברכת המזון.

ועל כך ששתה עשו יין יש להוסיף כי אף אם שתה עשו יין לא היה זאת בכדי שכרות מוחלטת, וכפי שכבר האיר את עינינו הגאון רבי אברהם ברודא (והובאו דבריו בספר 'טללי אורות', קללער תרצ"ו), שהתורה השמיעתנו על עשו 'ויקם וילך' להודיענו שלא היה שיכור כשכרותו של לוט, שהרי קיימא לן (עירובין סה א) ששיכור שהגיע לשכרותו של לוט אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר, ולפיכך באה התורה והודיעתנו שהגם שעשו שתה, מכל מקום היה יכול להלך ברגליו ולא היה שיכור כשכרותו של לוט, ונמצאת המכירה בעינה עומדת.